

stavljja se još uvek, da ima ušiju — da ima takovih, koji su dostojni i sposobni za takav isti patos, da ne će grešiti oni, kojima se čovek *sme* saopštiti. — Moj Zaratustra na primer još za sada traži takove — ali on će još dugo imati da tražil — Mora čovek biti *predan* toga, da njega kuša... A dotle ne će biti nikoga, ko bi razumeo *umetnosti*, koja je tu rasipnički razasuta: nigde nije imao niko da raspe više novih, nečuvanih, doista tek za to stvorenih umetničkih sredstava. Da je tako nešto bilo moguće baš u nemačkom jeziku, trebalo je dokazati: ja bih to sam pre toga bio najtvrdje osporio. Do mene se nije znalo, šta se može sa nemačkim jezikom, — šta se uopšte može sa jezikom. Umetnost *velikog* ritma, *veliki* stil periodike, za izražaj ogromne plime i osećke sublimne, nadčovečanske strasti otkrio sam istom jui, sa ditirambom kao što je zadnji *trećeg* Zaratustre, sa naslovom „Sedam pečata“, vinuo sam se hiljadu milja iznad onoga, što se dosad zvalo poezijom.

(5)

— Da iz mojih spisa govori jedan *psiholog*, koji nema sebi ravnih, to je možda prvo, što će privući dobar čitalac, čitalac, kao što ga zaslužujem, koji mene čita, kao što su dobri stari filolozi čitali svojoj Horacija. Rečenice, o kojima se u glavnom službe čitav svet — da ne govorimo nikako o svesvet-skim filozofima, moralistima i drugim praznocupcima i kupusoglavcima — javljaju se kod mene kao nudnosti omaške: na primer ono verovanje, da su „*egoistično*“ i „*egoistično*“ protivnosti, dok je čisto *ego* samo „*viša opsena*“, „*ideal*“... Nema *miti* egoističnih, *miti* neegoističnih delovanja: oba pojma su psihološka besmislenost. Ili rečenica „čovek teži za *srećom*“... Ili rečenica „*sreća* je nagrada *vrline*“... Ili rečenica „*radost* i *žalost* su protivnosti“... *Kritika* ljudstva, moral, iskrvarila je sva psihologička temeljno od temelja. — *demoralizirala* ih je — do one *prozovite* besmislice, da ljubav treba da bude

nešto „negoistično“... Mora se čvrsto sedeti na sebi, mora se hrabro stajati na obe svoje noge, inače se nikako ne može ljubiti. To na kraju krajeva zna ženskinje odviše dobro: njima nije ni najmanje stalo do nesebičnih ili samo objektivnih ljudi... Smem li se pri tom usuditi da naslutim, da *poznajem* ženskinje? To pripada mom dionizijskom mirazu. Ko zna? Možda sam ja prvi psiholog onog večno-ženškoga. One me sve vole — to je stara stvar: odati najviše *unesrećene* ženke, „emancipirane“, koje nemaju građe za decu. — Na sreću, nisam voljan da pustim da me razderu: potpuna žena razdire kad voli... Ja poznajem te ljubazne Menade... Ah, kakva je to opasna, podmukla, podzemna mala grabljivica! A tako prijatna uza sve to!... Jedna mala žena, koja juri za svojom osvetom, prejurila bi i samu sudbinu. — Ne može se reći koliko je žena mnogo zlija nego čovek, i mudrija: dobrota kod žene jeste već jedan oblik *izmetanja*... Kod svih takozvanih „lepih duša“ postoji u osnovi nekakva fiziološka slabost, — ja ne kažem sve, jer bih inače postao med-ciničan. Borba za ista prava je čak jedan simptom bolesti: svaki lekar zna to. — Žena, čim je više žena, brani se šta više nogama i rukama protiv prava u opšte: prirodno stanje, večni rat među spolovima daje joj daleko više prvo mesto. — Da li su se imale uši za moju definiciju ljubavi? To je jedina, koja je dostojna jednog filozofa. Ljubav — po svojim sredstvima rat, u svom biću smrtna mržnja spolova. — Da li se čuo moj odgovor na pitanje, kako se jedna žena leći — „izbavlja“? Napravi joj se dete. Žena treba dece, čovek je uvek samo sredstvo: tako je govorio Zaratustra. — „Emancipacija žene“ — to je instinktivna mržnja *rdavo razvijene*, to jest žene nesposobne za rađanje, prema potpunom razvijenoj, — borba protiv „čoveka“ uvek je samo sredstvo, izgovor, taktika. One žele dižući sebe kao „ženu samu za sebe“, kao „višu ženu“, kao „idealiskinja“ žene, da snize opšti nivo ženinog mesta; a za to nema sigurnijeg sredstva od gimnazijskog obrazovanja, gaća i političkih prava glasačke narve.

I glavnom su one emancipirane *anarhiste* u svetu „večno-ženskog“, zabludele, njihov je najniži instinkt „otveta...“ Citav rod najzlobnijeg „idealizma“ — koji se u ostalom nalazi i kod ljudi, na primer kod Ilonrika Ibzena, ove tipične stare usedelice — ima kao svrhu, da *zatruje* dobru savest, prirodu u spolnoj ljubavi... A da ne dopustim nikakve sumnje o mom u ovom pogledu koliko honetnom toliko strogom ubeđenju, saopšću protiv poroka još jednu rečenicu iz svog moralnog kodeksa: sa rečju porok suzbijam svaku vrstu neprirodnosti ili, ako volite lepe reči, idealizma. Rečenica glasi: „Propovedanje nevinosti jeste javno nadraživanje za neprirodnost. Svako preuzimanje spolnog života, svako njegovo ončišćavanje pojmom „nečist“ jeste samo zločinstvo prema životu, jeste pravi greh protiv svetog duha života“. —

6.

Da dam pojam o sebi kao psihologu, uzetu jedan iznizan komad psihologije, koji dolazi u delu „Sveta strana dobra i zla“, — u ostalom, zabranjujem svako nagađanje o tome, koga opisujem na ovom mestu. „Genije srca, kao što ga ima onaj veliki satelent, bog kušalac i rođeni pacolov za izvesne, čiji plan zna da siđe do u podzemni svet svake duše, koji ne govori nijedne reči, niti gleda ma jednim pogledom, u kom ne bi bilo kakvog obzira ili kakve crte za namnjenje, čija je veština, da razume da se čini ali ne to, što je, nego da bude onima, koji idu za njim jedno prisiljavanje više, da se sve bliže situiraju oko njega, da idu za njim sve usrdnije i potčinije... Genije srca, koji ućutkava sve glasno i sedlo dopadljivo i koji ući da se osluškuje ono, što napravo duše glasa i što im daje da kušaju novu žudnju: — ležati tiho, kao ogledalo, da se na njima ogleda duboko nebo... Genije srca, koji glomaznu i prenapetu ruku ući da okleva i da lepše prihvata; koji odričivo i zaboravljeno blago, kap dobrote i svetle duševnosti nalazi pod mutnim, debelim ledom

Promiću, trenutke, što ih nazivam božanskim guštericama, malo pričvrstili — ne možda sa surovošću onog mladog grčkog boga, koji je siroto gušterce prosto nabo, ali ipak svakako s nečim oštrim, petale” — taj indijski natpis stoji na vratima ove svige. Gde traži njezin začetak ono novo jutro, ono svipočinje dan — ah, čitav niz, čitav svet novih dana? U jednom *Preodređenju svih vrednosti*, u oslobađanju od svih moralnih vrednosti, u odobravanju i imanju poverenja u sve ono, što je dosad bilo zabranjeno, prezreno, prokletu. Ova knjiga što odobrava izliva svoju svetlost, svoju ljubav, svoju nežnost na same rđave stvari, povraća im „dušu“, dobru savest, visoko pravo i prednost na opstanak. Moral se ne napada, on samo ne dolazi više u obzir... Ova knjiga završava jednim „Ili?“ — to je jedina knjiga, što se završava jednim „Ili?“...

(2)

Moja zadaća, da pripravim jedan čas najvišeg samosvešćenja ljudstva, jedno *veliko podne*, kad će se vlasti slučaja i svestenika na polje, kad će se linu staviti pitanje zašto? i čemu? — ta zadaća sledi nužno iz saznanja, da ljudstvo nije samo od sebe dobrom putu, da se njim *nikako* ne vlada božanski, da je šta više pod njegovim najsvetijim pojmovima vrednosti zavodnički gospodario instinkt poricanja, truleži, instinkt *décadence*. Radi toga je pitanje o rektu moralnih vrednosti za mene pitanje *prvog rečuća*, jer uvetuje budućnost čovečanstva. Zahtev, da se treba *verovati*, da je sve u glavnom u najboljim rukama, da jedna knjiga biblija, daje potpuno umirenje o božanskom upravljanju i mudrosti u sudbini čovečanstva, jeste, preveden u stvarnost, volja, da se ne pusti da izbije istina o sažaljenja dostojnoj protivnosti toga, to jest, da je ljudstvo dosad bilo

u najgorim rukama i da je bilo vladano od rđavo skrenutih, lukavo-osvetničkih, takozvanih „svetaca“, tih klevetnika sveta i sramotitelja ljudstva. Odlučan znak, po kom se vidi, da je svestenik (— uračunajući i skrivene svestenike, filozofe) postao gospodarnog i uopšte, i da moral *décadence*, volja za sveslojnu vrednost, koja se pridaje neegoističnom i neprijateljstvo egoističnom. Ko se u ovoj tački ne slaže sa mnim, toga držim za *inficiranu*... Ali čitav se svet ne slaže sa mnim... Jednom fiziologu ne zadaje takva protivnost vrednosti nikakve sumnje. Kad u nekom organizmu popusti i najmanji organ, u vodi koliko maloj meri, da sa potpunom sigurnošću proivodi svoje samoodržavanje, svoju naknadu sile, svoj „egoizam“, to se onda izmeće celina. Fiziolog traži *izvezivanje* izmećenog dela, poriče svaku solidarnost sa izmećenim, i ne pada mu ni na um, da ga sažaljava. A svestenik upravo hoće da se izmeće celina, čovečanstvo: radi toga čuva ono, što se izmeće — po tu cenu vlada njim... Kakva smisla imaju oni lažni pojmovi, pomoćni pojmovi morala, „duša“, „duh“, „slobodna volja“, „bog“, ako ne taj, da ljudstvo fiziološki upropaste?... Ako se odvoji ozbiljnost od samoodržanja, pojačavanja snage tela, to jest života, ako se iz sušice stvori ideal, a iz preziranja tela „spas duše“, šta je to drugo, nego recept za *décadencu*? — Gubitak ravnoteže, otpor protiv prirodnih instikata, „nesebičnost“ jednom reči — to se dosad zvalo *moralom*... Sa „Zorom“ počeo sam najpre borbu protiv morala gubljenja sama sebe.

sebi sve njezino strašno i zagonetno, a s tim tek može čovek imati veličine...

6.

Ali ja sam još i u drugom smislu izabrao kao oznaku za se reč *imoralist*, kao časnu oznaku; ja se ponosim tim, što imam tu reč, koja me izdiže mimo čitavo ljudstvo. Još niko nije osećao *hrišćanski moral* kao pod sobom, za to je trebalo visine, dalekovidnosti, jedne dosad potpuno nečuvane psihološke dubine i ponornosti. Hrišćanski moral beše dosad Kirka svih misliaca, — oni su bili u njenoj službi. — Ko je pre mene ulazio u pećine, iz kojih izviru kužni zadaš ove vrste ideala — *klevetanju sveta*? Ko se usudio samo i slutiti, da su to pećine? Ko je uopšte pre mene među filozofima bio *psiholog*, a ne šta više njegova protivnost „viši opsenjivač“, „idealist“? Pre mene uopšte ne beše još nikakve psihologije. — Biti ovde prvi može biti prokletstvo, ali svakako jeste udes: jer čovek i prezire kao prvi... Gađenje na čoveka moja je opasnost...

7.

Da li su me razumeli? — Ono, što mene ograničava, što me odvaja mimo sav ostali svet, jeste to što sam otkrio hrišćanski moral. S toga mi je trebala jedna reč, koja sadržava smisao izazivanja svakoga. Da tu nisu pre otvorili oči za me vredni kao najveća nečistoća, koju čovečanstvo ima na duši, kao instinktom postalo varanje sama sebe, kao načelna volja, ne videti svako bivanje, svaku uzročnost, svaku stvarnost, kao kovanje lažnog novca in psihologički do zločinstva. Slepoća pred hrišćanstvom je zločinstvo par excellence, — zločinstvo na životu... Vekovi, narodi, prvi i zadnji, filozofi i stare žene, — odračunavši pet, šest trenutaka historije, mene kao sedmog — svi su oni u toj tački do-

stojni jednog drugog. Hristos je dosad bio „moralno biće“, kuriozum bez sebi ravna, — i kao „moralno biće“ apsurdniji, laživiji, taštiji, lakomiseniji, samom sebi štetniji nego što bi to mogao u snu sniti i najveći preziratelj čovečanstva. Hrišćanski moral — najgori oblik volje za laž, prava Kirka čovečanstva; to je ono, što ga je pokvarilo. To nije zabluda kao zabluda, što me užasava kad pogledam na to, nije hiljadugodišnja oskudica „dobre volje“, odgoja, pristojnosti, hrabrosti u duhovnom, što se ođaje u svojoj pobedi: — to je oskudica prirode, to je potpuno grozovita činjenica, da je protivprirodna sama kao moral primila najviše časti i da je kao zakon, kao kategorički imperativ, ostala da visi nad čovečanstvom!... Prevariti se u toj meri, ne kao pojedinac, ne kao narod, nego kao čovečanstvo!... Da se naučilo prezirati prve instinkte života; da se izmislila nekakva „duša“, nekakav „duh“, da se ukazati telo; da se naučilo u pretpostavci života, u spolnosti, osećati nešto nečisto; da se u najdubljijoj nužnosti za napredovanjem u strogoj sebičnosti (— već je reč klevetničkal —) traži rđav princip; da se na protiv u tipskim znacima opadanja, u porecivosti instinkta, u „nesebičnom“, u gubitku ravnoteže, u „gubljenju ličnog“ i u „ljubavi za bližnje“ (— bližnjivost!)* gleda viša vrednost, šta velimi vrednost sama po sebi!... Kako zar da je čovečanstvo samo to je, da su ga naučili, da su samo vrednosti dekadencije kao najvrhovnije vrednosti. Moral odricanja sebe to je moral propadanja par excellence, činjenica „ja propadam“ prevedena u imperativ: „vi svi treba da propanete“ i to ne samo u imperativ!... Taj jedini moral, koji se dosad propovedao, moral odricanja sama sebe, ođaje volju za svršetak, poriče život u najdonjem temelju. — Tu bi ostala otvorena mogućnost, da nije čovečanstvo u izmetanju, nego samo ona parazitska vrsta čoveka, vrsta

* Prema Selbstsucht — sebičnost Nietzsche je dao Nächsten-sucht kao bližnjivost. Ili bi se možda ipak dao neći bolji i zgodniji izraz?

sveštenika, koja se sa moralom lažuci izdigla do njegovih odredivača vrednosti, — koja je u hrišćanskom moralu našla svoje sredstvo za moć... I u stvari to je *moje* spoznanje: učitelj, vođe ljudstva, teolozi svi zajedno, svi skupa, behu i décadents: *otuda* preodređivanje svih vrednosti u ono po život opasno, *otud* moral... *Definicija morala*: moral — *idosin-te na životu* — i to sa uspehom. Ja polažem važnost na ovu definiciju. —

(8.)

— Da li su me razumeli? — Ja sad nisam rekao ni jedne reči, koju već ne bih bio rekao pre pet godina na usta Zaratustrina. — *Otkriće* hrišćanskog morala je događaj, kome nema ravna, jedna prava katastrofa. Ko o njemu prosvetljuje, taj je force majeure, udes — on lomi historiju čovečanstva u dva komada. Živi se *pre* njega, živi se *posle* njega... Munja istine pogodi baš ono, što je dosad stalo najviše: ko pojma, šta je tu bilo uništeno, neka pri-gleda, da li još što uopšte ima u rukama. Sve, što se dosad zvalo „istinom“, poznalo se kao najštetniji, najpodmukliji, najpodzemniji oblik laži; sve! izgo-vor „popravit“ ljudstvo kao lukavstvo, da se *isše* sam život, da se načini malokrvnim. Moral kao *vam-pirizam*... Ko otkrije moral otkrio je ujedno bez-vrednost svih vrednosti, u koje se veruje ili se ve-rovalo; taj ne vidi u najštovanijim, čak u *sve*tim proglašenim tipovima čoveka ništa više za štovanje, on u tom vidi najkobniju vrstu izmetnutih, punu hobi, *jer su fascinirali*... Pojam „bog“ izmišljen kao protivni pojam za život, — u njemu sve štetno, otrovno, opadničko, sve smrtno neprijateljstvo pro-tiv života svedeno u jedno užasno jedinstvo! Pojam „onog sveta“, „istinskog sveta“ izmišljen, da se iz-gubi cena *jedinom* svetu, koji postoji, — da ne pre-ostane nikakva svrha, nikakav razbor, nikakav zada-tak za našu zemaljsku stvarnost. Pojam „duša“,

„duh“, najzad čak još „besmrtna duša“ izmišljen, da se prezre telo, da ga naprave bolesnim, — „sve-tim“, — da se za sve stvari, koje zaslужuju ozbilj-nost u životu, kao pitanja hrane, stana, duhovne dijele, postupanja s bolesnicima, čistoće, vremena pokazuje jedna jezovita lakomislenost! Mesto zdrava lja „spas duše“ — što će reći folie circulaire između pokajničkog grča i hysterije iskupljenja! Pojam „greh“ izmišljen zajedno sa njegovim oruđem mu-ćenja, pojmom „slobodna volja“, da pomete instink-te, da nepoverenje prema instinktima napravi dru-gom prirodni u pojmu „nesebičnog“, „sebe sama poričućeg“, pravi znak dekadencije, biti *zamamlji*-van od štetnog, ono svoju korist ne moći više naći, uništavanje sebe uopšte učinjeno vrednosnom ozna-čkom za „dužnost“, za „svetost“, za „božansko“ u čoveku! Najzad — a to je najstrašnije — u pojmu do-bru čoveka uzet deo svega slabog, bolesnog, izmet-nutog, onog što *treba da propadne* —, prekriven za-kon *selekcije*, napravljen ideal iz opreke ponosnom i savršenom afirmativnom, budućnosti sigurnom, bu-dućnost zajednujućem čoveku, — a taj se sad zove *zlim*... I to se sve verovalo kao *moral*! — Eccesez p infâme!

9.

— Da li su me razumeli? — Dioniz protiv Ra-zapetog...